

PREDICAȚIA CLASICĂ ȘI TRIADA HEGELIANĂ

ALEXANDRU SURDU

Triada hegeliană, oricât de schematic ar fi considerată, independent de modul concret în care apare în Logica obiectivă sau de cel abstract din Logica subiectivă, are o semnificație strict categorială. Conceptele contradictorii, ca și Conceptul din care provin ori în care sunt conținute, sunt categorii de înaltă generalitate – adică *genurile supreme* din terminologia clasic tradițională. Aceasta înseamnă că, privite din punctul de vedere tradițional, ele nu prezintă vreun interes special. Deja Aristotel stabilea acest lucru în *Analytica Priora* (A, 27, 43a), unde singularul și genurile supreme nu sunt considerate ca obiecte proprii ale logicii, precum speciile și genurile obișnuite. De aici rezultă că domeniul categoriilor este supraordonat domeniului clasic.

Platon și Aristotel au încercat să clasifice categoriile, însă au făcut-o după criterii care nu mai țin de logica tradițională, ci sunt proprii filosofiei. Kant este cel dintâi care a căutat să facă o clasificare după funcția intelectului în judecăți. Alte clasificări au la bază criterii ontologice, gnoseologice și chiar lingvistice. Tuturor le sunt comune *separarea și izolarea* categoriilor unele față de altele.

Din punct de vedere conceptual, ierarhizările obișnuite ale categoriilor nu mai sunt utilizabile, deoarece comparațiile vor fi privite, la rândul lor, drept concepte de sine stătătoare.

Nici din punct de vedere predicativ nu se ajunge la ceva aparte deoarece, dacă ceea ce a stabilit Aristotel este considerat corect, adică faptul că genul se spune despre specie, dar specia nu se spune despre gen, genurile supreme rămân predicate universale, despre care *nu se mai poate spune nimic*.

Astfel că triada hegeliană nu poate fi studiată din perspectiva schematică a logicii tradiționale, căci elementele sale (categoriile) depășesc domeniul logico-clasic, al raporturilor predicative, conceptuale și silogistice. Fără să fie vorba despre categorii, apar în logica tradițională situații în care un anumit tip de triade amintesc de triadele hegeliene.

Cea dintâi și cea mai cunoscută dintre aceste situații apare în cazul diviziunii. Aici se dovedește că, oricare ar fi genul, îi sunt subordonate *două specii*. Se poate proceda *analitic*, de la gen către specii, sau *sintetic*, de la speciile opuse către gen. Una dintre cele două specii apare ca termen negativ; luat ca atare, însă fără a sta într-un raport cu termenul pozitiv și, fără a proveni dintr-un gen supraordonat sau a fi inclus în el – va fi considerată nume nedeterminat precum arată Aristotel. De exemplu, genul *viețuitor* poate fi divizat în speciile *om* și *non-om*. Este clar aici

Însă că *non-om* nu este un simplu nume nedeterminat, care poate însemna orice în afară de *om*, cum se și întâmplă, de fapt, când este considerat separat. Ca specie a genului *viețuitor*, *non-om* semnifică clasa tuturor viețuitoarelor care nu sunt oameni, dar nu poate, de exemplu, semnifica o clasă de minerale.

Se poate considera drept regulă generală că, din orice gen, pot fi obținute două specii opuse sau că orice gen poate fi alcătuit din astfel de specii. Una dintre cele două specii opuse este strict determinată, cealaltă (negația celei dintâi) este nedeterminată în cadrul genului respectiv fiind, dimpotrivă, fiind determinată față de alte genuri.

Raporturile despre care este vorba aici sugerează în forma lor conceptuală o triadă care, fără a fi alcătuită din genuri supreme, amintește de cele hegeliene. Din această perspectivă, triada hegeliană ar reprezenta o extindere a analizei relaționale de tip clasic de la domeniul conceptelor simple la cel al categoriilor. Se înțelege că această extindere presupune și obținerea unor noi relații, care se dovedesc imposibile în domeniul conceptelor simple. Datorită statutului special atribuit categoriilor nu se poate opera extinderea lor în logica clasică.

Este cunoscut faptul că acceptarea unei triade presupune acceptarea unor raporturi dialectice, care sunt contrare legilor (principiilor) clasice. Acest fapt nu este însă evident în domeniul conceptual. Genul în și pentru sine nu este considerat ca fiind contradictoriu datorită faptului că este alcătuit din două specii opuse. Persistă numai opoziția relativă dintre specii, ca urmare a nedeterminării lor, care presupune termenul negativ. Termenii opuși sunt determinați în triada hegeliană. Spre exemplu, nu se vorbește despre *Calitate* și *Non-calitate*, ci despre *Calitate* și *Cantitate*.

Implicația dialectică a triadei conceptuale simple este vizibilă însă din perspectiva predicativă și a și fost observată de Aristotel. În esență, ea încalcă regula predicării de la gen la specie, și o vom denumi *predicație directă*.

Date fiind două concepte contradictorii, din care unul este genul altui concept, putem să le enunțăm pe primele despre ultimul, rezultând două enunțuri contradictorii. De exemplu, *muritor* și *nemuritor* pot și enunțate despre *om* (*muritor* este un gen al speciei *om*) în predicație directă. Cele două enunțuri obținute („omul este muritor” și „omul nu este muritor”) sunt contradictorii și respectă principiul contradicției – nu este posibil ca ambele să fie adevărate, precum și principiul terțului exclus – cel puțin unul dintre ele este adevărat. Dar dacă ambele concepte sunt specii ale unui gen și dacă ele se enunță despre acest gen în *predicație inversă* (de la specie la gen) apar două enunțuri care, cu toate că se neagă reciproc, nu sunt în raport clasic de contradicție, căci sunt ambele adevărate. Astfel, putem enunța *om* și *non-om* despre genul *viețuitor* în predicație inversă și obținem două enunțuri care sunt, ambele, adevărate („viețuitorul este om” și „viețuitorul nu este om”). Ambele sunt numai împreună adevărate.

Fără să facă o analiză specială a acestor cazuri, Aristotel le pune alături de altele, cum ar fi, de pildă, enunțurile *de futuris contingentibus*, caz special al încălcării legii contradicției și legii terțului exclus.

Aristotel include ambele cazuri, al predicăției directe și al predicăției indirecte, în așa-numita „predicație non-universală despre universal”. El spune explicit (*De Interpretatione*, 7, 17b) că, atunci când se afirmă sau se neagă ceva despre universal, nu în chip universal, cu alte cuvinte un gen despre o specie (direct) sau o specie despre un gen (invers), afirmația sau negația nu sunt întotdeauna adevărate – cum cere legea terțului exclus – ci ambele pot fi adevărate (cazul predicăției inverse, care încalcă legea contradicției).

Poate fi luat în considerare și aspectul silogistic al problemei. Dacă se consideră că teoria conceptului de mai sus este mai mult sau mai puțin identică cu teoria platonice a diviziunii, se poate conchide că Aristotel i-a contestat caracterul silogistic, ceea ce a făcut în mod direct și în cazul diviziunii. Dacă se introduce cuantificarea universală și enunțurile contradictorii sunt puse alături, se ajunge în ambele cazuri la o majoră universală, d. ex. „orice om este fie muritor, fie nemuritor” (pentru predicăția directă); aici disjuncția este exclusivă. Adăugând o minoră universală, în care subiectul majorei apare ca predicat, pentru primul caz „orice filosof este om” și pentru al doilea caz „orice mamifer este viețuitor” obținem o propoziție disjunctivă de același tip ca majora universală, adică „orice filosof este fie muritor, fie nemuritor” sau „orice mamifer este fie om, fie non-om”. Aceasta înseamnă, din punct de vedere clasic, că nu există nici un procedeu formal silogistic, în cadrul căruia să se poată ieși din cadrul disjuncției pe care o presupune în genere dihotomia, și cu atât mai puțin din cadrul disjuncției care rezultă din predicăția inversă. De fapt, se ajunge pe o altă cale, respectiv cea a silogisticii, la demonstrarea adevărului unuia dintre membrii disjuncției provenite din predicăția directă, celălalt membru fiind exclus, ca fals, deoarece disjuncția este exclusivă; se operează aici cu *modus ponens*. În cazul predicăției inverse nu apare această situație, căci cele două enunțuri, deși unul afirmă ceea ce neagă celălalt, sunt adevărate când sunt luate simultan; independent unul de altul, sunt false ambele. Acest act unitar de predicăție contradictorie este indestructibil și constituie deci o formă specifică de raționament. El conține de fapt trei termeni, dar relația lor nu duce la suspendarea, ci la menținerea contradicției.

Prin urmare, cu toate că triada hegeliană, în și pentru sine, nu a fost studiată de logica tradițională, deoarece categoriile erau considerate independente unele față de altele, modalitatea triadică a raporturilor dialectice dintre conceptelor a fost cunoscută chiar de către antici și aplicată sub forma diviziunii platonice. În cadrul predicăției inverse, conceptele care formează cele două specii contradictorii ale unui gen determină formarea enunțurilor (din care unul neagă ceea ce afirmă celălalt), încalcând principiile logicii clasice. În domeniul silogisticii contradicția persistă iar predicăția inversă contradictorie se dovedește indestructibilă.

Se poate trage concluzia că cel puțin unele aspecte schematică ale triadei hegeliene pot fi incluse în logica tradițională, într-un domeniu supraordonat celui conceptual, cu condiția acceptării relațiilor intercategoriale, analoge relațiilor dintre concepte. Pe de altă parte, din punct de vedere conceptual, triada sugerează posibilitatea studiului formal, cu mijloace tradiționale, al unora dintre multiplele aspecte dialectice ale triadei hegeliene.